

OPPOSITIONEN OCH DET NYA LÄGET

1. SAMVERKAN ELLER SPLITTRING

Av med. dr KARL WISTRAND

SVENSKT partiliv har — synbarligen mera överraskande än det varit full anledning att vänta för en uppmärksam iakttagare — kommit inför en ny situation, som med naturnödvändighet framkallar nya överväganden från deras sida, som nu kvarstå i oppositionsställning. Att förändringar av denna djupgående art kunnat inträffa parallellt med att de tre hittillsvarande oppositionspartierna befunnos inbegripna i förhandlingar, där de kommit samman att med en gemensam motpart diskutera samfällda intressen, visar tillräckligt huru bräckligt varje samarbete mellan politiska partier utan annan grund än opportuniteten måste bliva. Vad som av den ena parten betraktas som en lofvärd skicklighet i tillvaratagandet av egna intressen, ter sig för den andra som ren trolöshet.

Det svenska partilivet är ännu i hög grad influerat av historiska reminiscenser, som fortfarande, ehuru till stor del endast känslomässigt uppfattade, giva starka utslag i det politiska ställningstagandet. De liberala elementens starka ressentiment gentemot den höger, med vilken de kämpade under det demokratiska genombrottets tid, och lantmännens misstänksamhet mot de liberaler, som på sin tid med socialdemokratiens hjälp så länge förhindrade jordbruksfrågans lösning genom gemensamt borgerligt uppträdande — allt har länge hindrat och kommer antagligen att under åtskillig tid framåt försvåra etablerandet av den gemensamma borgerliga front, som ensam skapar det verkliga alternativet till en bestående socialdemokratisk dominans. Dagens nya läge i sin till synes oberäknliga nyckfullhet är en konsekvens av den borgerliga splittringen med alla de inneboende möjligheter, som den skänker det största partiet, att bland inbördes obundna motståndare vid varje tillfälle välja ut dem, som i den föreliggande situationen anses mest benägna för samgående.

Vad som inträffat borde föranleda åtminstone de två återstående oppositionspartierna att förbehållslöst granska sitt idéinnehåll och resolut utmönstra vad som helt tillhör det förgångna. Att gent emot varandra uppehålla åtskiljande fiktioner utan reell innebörd i nutida samhällsliv tjänar i varje fall icke oppositionens sak. På grundval av en dylik undersökning, varigenom det gemensamma skulle, med alla sina nyanser och förbehåll, kunna klarläggas, borde ett samarbete kunna etableras, som sträcker sig utöver ögonblickets läge. Antagligen står alltför många moment hindrande för en formlig fusion — däremot reser sig helt säkert f. n. en överväldigande majoritet inom bägge partierna — men ur en åsiktsinventering borde kunna utgå ett mera hållbart underlag för en fast, klar och klokt avvägd borgerlig politik, byggd på ställningstaganden, som äro frukter av gemensamma överväganden.

En sådan den gemensamma handlingens politik kan helt säkert komma att möta svårigheter även på avgörande punkter. En — och i politiken icke oväsentlig — är personliga motsättningar; de varken kunna eller få utgöra avgörande hinder. När åsiktsgemenskapen är tillräckligt stark, mista namnen i betydelse.

Långt viktigare är själva åsiktssambandets hållbarhet. En blick bakåt under efterkrigstiden uppvisar en rad av fall, där högern och folkpartiet hävdad olika uppfattningar. Man har dock svårt att i dessa motsättningar se principiella och varaktiga skiljelinjer. Utvecklingen har bidragit att i viktiga situationer föra de båda partierna påtagligt närmare varandra. Högern har genom sin programrevision reformerat sin inställning på ett sätt, som utsudat många hävdvunna gränsmärken. Dess ungdomsförbund, vilket som alla ungdomsförbund önskat att se sig som en pådrivande kraft, ha därutöver mer än en gång tillkännagivit en uppfattning, som i sakfrågor gått längre åt vänster än partiets egen politik. Man kan ha ställt sig frågande inför dessa företeelser på konservativt håll, de äro emellertid att notera som uttryck för nya inställningar inom partiet och kräva som sådana att beaktas till sina konsekvenser. Folkpartiet har under inflytande av utvecklingen hittills kommit att uti avgörande ekonomiska frågor närma sig högerns ståndpunkt. I fråga om personlig uppfattning är gränsen otvivelaktigt ytterst svävande mellan de båda partiernas medlemmar. På båda sidor om gränsmärket återfinner man personligheter, som lika väl, ibland t. o. m. rätteligen borde hänföras till den andra sidan, än där de äga politisk hemvist. När man nu ställts inför en svåröverskådlig situation, borde tidpunkten vara inne för

en kartläggning av vad som verkligen skiljer och vad som förenar eller kan förena.

Man kan invända: — och man invänder — att samarbete mellan de båda partierna kan etableras och fortgå formlöst som hittills från fall till fall. (En cyniker kunde tillägga: och med så framgångsrikt resultat beträffande bondeförbundet.) Båda partierna komme att ibland efter och ibland utan samråd bestämma sin position. Ibland skulle dessa giva utslag i form av gemensamt ställningstagande, ibland icke, allt efter stundens växlingar. Skilda ställningstaganden, grundade på avgörande meningsskiljaktigheter, komme att återfinnas sida vid sida med andra, framkallade av rena tillfälligheter eller av ren prestigesjuka utan egentlig täckning i politiska realiteter. Linjerna för samgåendet skulle komma att sakna all fasthet och uttryckas av regellösa och oberäkneliga kurvor. Ett sådant tillfälligt improviserat och oövertänt arbete skulle aldrig leda till bestående resultat. Härför kräves en planläggning, som sammanför och vänjer parterna vid samarbete.

Den borgerliga sidans svagheter uppenbaras i dess splittring. En fast partikombination, som omfattar 80 man i andra kammaren, är något annat än tvenne partier, det ena om 23 och det andra om 57 man, som inbördes ofta draga ojämnt. Kunna bondeförbundare och socialdemokrater ingå en allians om fruktbärande samarbete, borde vägen icke heller vara omöjlig för en sådan mellan de kvarstående oppositionspartierna, vilka utvecklingen f. n. så obönhörligt placerat i samma båt med samma problem och samma samhällsuppgifter.

Skola de två borgerliga partier, som f. n. ensamma stå för oppositionen, kunna tillfredsställande utföra sin svåra uppgift under inbördes misstro och ängsligt bevakande av den partimässiga inbörden av varje motpartens ståndpunktstagande? Ger icke dagsläget tillräcklig anledning till en omprövning av de gamla motsättningarnas nutidsvärde? Här föreligger en uppgift för politiker, vilka äro i stånd att tänka som handlingens män och att handla som tänkare.

Vad som skall ske måste emellertid företagas utan dröjsmål och onödig tvekan, innan opåräknade och oberäkneliga situationer uppstå, där bristen på förutseende framkallar splittrade och splittrande aktioner. Genom sådana kan oppositionen föras över i ett ofruktbart spel, som saknar förmåga att ingiva respekt, vare sig utåt eller inåt.

D. 20 okt. 1951.

2. HÖGERN OCH REGERINGSSKIFTET

Av professor GUNNAR HECKSCHER

1951 års regeringsrekonstruktion har en stor förtjänst: den dementerar effektivt alla påståenden om att svensk politik icke erbjuder några överraskningar. Det samarbete mellan de borgerliga partierna, som försiktigt börjat redan efter 1948 års val, hade vid 1951 års vårriksdag nått en viss grad av fasthet. En blåögd optimist som författaren av dessa rader kunde rentav gripas av den förhoppningen, att de skulle kunna komma till insikt om att vad som förenade dem var mera och viktigare än vad som skilde dem åt, och att de i framtiden skulle kunna draga praktiska konsekvenser härav. Plötsligt ändrades bilden. Det parti, som säger sig representera vårt samhälles stabilaste grupp, bönderna, ändrade position lika snabbt som kungsbonden på ett schackbräde. Från att ha varit en fullt ut lika skarp kritiker av vår maktägande socialdemokrati som någon annan borgerlig grupp blev bondeförbundet plötsligt dess trogne vapendragare. Det försågs väl med departement, men statsrådet Sköld markerade omedelbart, att han icke tänkte ta någon större hänsyn till dess åsikter.

Om orsakerna till detta den dåliga logikens resonemangsparti kunna meningarna kanske vara delade. En av dem var skördeutfallet: herr Norup befarade, att jordbrukarna icke skulle bli tillräckligt kompenserade för svartrostens härjningar, om icke han själv var jordbruksminister. En annan var att en regeringsrekonstruktion i varje fall var nödvändig: herr Erlander befarade, att han icke skulle kunna bli av med kollegerna Möller och Vougt, om han inte kunde peka på koalitionsparternas krav. Och slutligen förenades de båda partierna av en personligt färgad ovilja mot en gemensam motståndare: både herr Erlander och herr Hedlund voro beredda till stora uppoffringar för att slippa risken att behöva sitta i regering tillsammans med herr Ohlin.

Det finns intet skäl att söka dölja den djupa besvikelse, som en sådan seger för de korta perspektiven måste inge. De båda återstående borgerliga partierna kunna måhända räkna med ett förbättrat utgångsläge inför 1952 års val, men denna fördel uppväges fullt ut av den ökade styrka, som bondeförbundets bistånd — för längre eller kortare tid — ger åt den socialistiska regleringspoli-

tiken. Det kan också hända, att samarbetet i koalitionsregeringen bygges på grundsatsen, att varje statsrådsledamot skall få så vitt möjligt fria händer inom sitt eget område. Och tanken på att vi skulle få t. ex. socialdemokratiska ungdomsförbundet som dominerande faktor i försvaret men bondeförbundspolitik på det kulturella området är föga uppmuntrande — de ifrågavarande departementschefernas personliga förtjänster i all ära.

Vid regeringsombildningen publicerades ett regeringsprogram, vars utmordentligt vaga karaktär gör det särskilt nödvändigt att regeringen — såsom herr Hedlund påfordrat — får dömas efter sina gärningar. Material för en sådan bedömning har börjat komma fram redan vid höstriksdagen. Missaktning för riksdagens konstitutionella och traditionella ställning, angrepp mot bilismen och fortsatt utvidgning av regleringsväsendet äro de drag, som därvid framträtt. I fortsättningen får man kanske förmoda, att långtidsutredningens förslag, signerat av den fjärde socialdemokratiska generationens starke man, kommer att i många hänseenden bli vägledande för den ekonomiska politiken. Vårre skulle det i och för sig kunna gå. Detta betänkande rymmer många realistiska omdömen och utmärkes på vissa punkter av en frimodighet, som inger respekt och sympati, vid sidan av bestående kolartro på att kanslihuset kan, bör och måste hålla svensk ekonomi i fasta ledband. Vad man i det sammanhanget befarar, är endast att sådana programpunkter som differentierad lönepolitik, minskning av den direkta beskattningen, försiktighet vid genomförandet av arbetstidslagen och åtgärder mot enskildas konsumtionsökning bli utsuddade, så att ingenting annat återstår än regleringar och återregleringar, alla på lika kort sikt. Den politiskt matnyttiga delen av långtidsprogrammet visar sig kanske vara den, som ingenting har med de långsiktiga perspektiven att göra.

För oppositionens del är uppgiften i den närmaste framtiden väl främst att klargöra, att ingen vunnit på uppgörelsen. Bönderna, som ha haft det relativt hyggligt hittills — helt annorlunda än under de magra åren i början på 1930-talet — kunna helt säkert icke räkna med någon förbättrad ställning utan på sin höjd med att undgå försämringar genom åtgärder, till vilka i varje fall högern kan väntas vara beredd att medverka. Arbetarnas förväntningar synas icke heller vara överväldigande. Det ryktas redan om att vissa fackförbund skulle vara betänkta på att begära tillbaka indexlönerna, sannolikt för att därmed markera sin tilltro till regeringens förmåga att »bekämpa de inflationistiska kraf-

terna inom landet i syfte att bevara penningvärdet». Och tjänstemännens redan förut påtagliga misstro mot en regering, som varit så ivrig att tillgripa tvångslagstiftning mot sjuksköterskorna, torde knappast mildras genom att den fått förstärkning från herr Rubbestads parti.

Fakta av detta slag äro talande nog, och flera visa sig säkerligen redan under de närmaste månaderna för de, som verkligen vilja följa parollen att döma regeringen efter dess gärningar. Uppgiften att opponera kan snarast väntas bli tacksammare i det nya läget. Likväl vore det oansvarigt att stanna endast härvid. Icke minst högern, som å ena sidan har särskilda traditioner att bevaka, å den andra som det minsta av de båda oppositionspartierna befinner sig i ett svårare läge, har all anledning att överväga situationens innebörd.

Blir den röd-gröna koalitionen bestående, stannar högern i en tämligen permanent opposition. Dess rikspolitiska inflytande begränsas då till sådana områden, där regeringen av taktiska skäl — några andra torde numera knappast bli beaktade — måste taga hänsyn även till en minoritet. I övrigt har den att tala till galleriet, d. v. s. till väljarna, utan att behöva bekymra sig om den praktiska genomförbarheten av sina yrkanden. Arbetet med handlingsprogrammet kan då skjutas på framtiden. Större uppmärksamhet än tidigare måste också ägnas åt arbetet i kommunerna, där författning och tradition ger även ett minoritetsparti möjlighet till praktiskt inflytande.

Likväl vore det oförsiktigt att inrikta sig enbart på detta alternativ. Tanken på en borgerlig samlingsregering ter sig oavsett 1952 års valutgång numera ytterst osannolik. Icke ens bondeförbundet torde ge sig på att hoppa så långt och hastigt. Däremot är samlingsregeringstanken långt ifrån dömd. Både det utrikespolitiska och det inrikespolitiska läget kunna snabbt försämrans därhän, att en ännu vidare grundval för regeringsarbetet blir nödvändig, och dessutom är det icke helt otänkbart att eventuella motgångar för regeringspartierna vid 1952 års val kunna tvinga dessa att se om sitt hus och revidera sina planer. Mycket betyder det därvid också, om högern lyckas konsolidera sin ställning och därmed skapa garantier för att jordbrukarklassens rättmätiga intressen vinna beaktande även utanför bondeförbundet.

Inför perspektivet om eventuell framtida delaktighet för den nuvarande oppositionen i regeringsansvaret finns det åtskilligt, som kräver beaktande. En viktig sak är den politiska atmosfären. Det

torde vara ofrånkomligt, att koalitionsregeringens tillkomst medför en skärpning av debatten, orsakad av den besvikelse varom förut talats och den ringa respekt, som den Erlander-Hedlundska diplomaten kan inge en utomstående betraktare. Men skärpan får icke drivas för långt. I grund och botten är koalitionen kanske ägnad att väcka mera munterhet än bitterhet. Och även om den sistnämnda icke kan helt uteslutas, får den aldrig riktas mot de båda medborgargrupper — arbetare och bönder — som regeringspartierna göra anspråk på att representera. Det är sant, att ingen politik i vårt land kan föras *mot* någon av dessa. Vad oppositionen kräver, är att hänsyn skall tagas *även* till tjänstemän och företagare, icke att någon annan grupp skall lämnas utanför.

Betydelsefull är också programarbetets inriktning. Det är självklart, att högern icke kan vara utan ett program för lösningen av de stora ekonomiska frågorna. Men lika självklart borde det vara, att man icke stirrar sig blind enbart på dessa. Principiellt har konservatismen alltid hävdad, att de materiella faktorerna icke äro och aldrig få bli ensamt bestämmande; utrikespolitik, försvar och kultur kräva betydligt större uppmärksamhet. Sannolikt är detta även taktiskt riktigt. I många hänseenden ligger det nämligen i den socialistiska rörelsens intresse att överbetona ekonomin för att lättare kunna spela på de breda lagrens naturliga och eviga missnöje för att inte säga avundsjuka på detta område. Och slutligen är det en praktisk fråga: skulle högermän en gång kallas att deltaga exempelvis i en samlingsregering, bleve det knappast de ur samhällsekonomisk synpunkt centrala departementen, som komme att anförtros dem. Också ur denna synpunkt är det ytterst angeläget, att högern icke står utan handlingsprogram på de områden, som därvid kunna komma i fråga.

Tills vidare förestår emellertid arbetet inför 1952 års val. Därvid måste man hålla i minnet, att de riksdagsmän, som skola väljas, med all säkerhet få en svår uppgift, som kräver aktiva personliga insatser av var och en bland dem. Ur den synpunkten är det angeläget, att man utser personer, som icke blott äro goda kandidater utan också kunna göra en insats, om de bli valda. Det påstås, att folkpartiets framgångar 1948 tillförde riksdagen en och annan medlem, som kom dit »av misstag» och egentligen var avsedd som fyllnadsnamn på en lista. Även om högern saknar anledning att ännu vänta så överväldigande resultat av sitt arbete, måste den åtminstone gardera sig mot misstag av den typen. Det kan ju trots allt tänkas, att valvinden börjar ändra sig!